

Stockholm den 2 maj 2016

Stockholms tingsrätt
Box 8307
104 20 Stockholm

Ansökan om stämning

Kärande: Alan McCabe, [REDACTED]
[REDACTED]

Ombud: Jur. kand. Alexandra Gillström
Jur. kand. Viktoria Hybbinette

Centrum för rättvisa, Box 2215, 103 15 Stockholm
alexandra.gillstrom@centrumforrattvisa.se
viktoriahybbinette@centrumforrattvisa.se

Svarande: Stockholms läns landsting, 232100-0016
Box 22550, 104 22 Stockholm

Forum: 10 kap. 1 § 3 st. rättegångsbalken

Saken: Skadestånd

Med stöd av bifogad fullmakt får vi härmed ansöka om stämning och anföra följande.

Yrkanden

Alan McCabe yrkar att tingsrätten ska förplikta Stockholms läns landsting (Landstinget) att till honom betala 20 787 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635) från dagen för delgivning av stämningsansökan till dess betalning sker. Av beloppet avser 787 kr ren förmögenhetsskada och 20 000 kr ersättning för ideell skada.

Alan McCabe yrkar ersättning för sina rättegångskostnader enligt 18 kap. 8 a § rättegångsbalken med ett belopp som kommer att anges senare.

Grunder

Alan McCabe åberopar i *första hand* att Landstinget genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning orsakat honom ren förmögenhetsskada samt ideell skada. Den skadeståndsgrundande handlingen har bestått i att Landstinget utan samtycke från Alan McCabe och utan att det har varit nödvändigt, har beslutat om och genomfört balsamering av hans avlidna hustru Ingrid McCabes kropp i strid med obduktionslagen och artikel 8 Europakonventionen. Alan McCabes förmögenhetsskada motsvaras av den avgift han har debiterats för den olagliga balsameringstjänsten. Den skadeståndsgrundande handlingen innefattar också en sådan brottslig gärning som på allvarligt sätt har kränkt Alan McCabes person, frihet, frid eller ära.

Alan McCabe åberopar i *andra hand* att Landstinget genom att besluta om och genomföra balsameringen av Ingrid McCabes kropp utan Alan McCabes samtycke och utan att det har varit nödvändigt, har kränkt Alan McCabes rätt till privat- och familjeliv enligt artikel 8 Europakonventionen och att han därför har rätt till det begärda skadeståndet enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer.

Sakomständigheter

Bakgrund och hanteringen av Ingrid McCabes kropp

1. Ingrid McCabe och Alan McCabe gifte sig den 21 december 1980. Under sommaren 2014 insjuknade Ingrid McCabe hastigt. Hon röntgades den 30

augusti 2014 och det visade sig att hon hade en aggressiv form av cancer som inte gick att behandla. Ingrid McCabe avled den 17 september 2014.

2. Dagen efter Ingrid McCabes död, den 18 september 2014, förflyttades hennes kropp till bårhuset på Karolinska Universitetslaboratoriets verksamhet på Södersjukhuset i Stockholm (se Utdrag ur labbdatasystem, [bilaga 1](#)).
3. Tretton dagar senare, den 1 oktober 2014, godkände ansvarig läkare på bårhuset att Ingrid McCabes kropp skulle balsamerats av sanitära skäl (se Blankett "Sanitära balsameringsfall" avseende Ingrid McCabe, [bilaga 2](#)).
4. Ingrid McCabes kropp balsamerades den 3 oktober 2014 av en obduktionstekniker. Balsameringen skedde 16 dagar efter det att Ingrid McCabe hade avlidit (se bilaga 1, där datumet för balsameringen framgår).
5. Ingrid McCabes kropp kremerades den 11 oktober 2014. Hon begravdes den 31 oktober 2014 i Salems kyrka.

Balsameringen skedde utan information till och samtycke från Alan McCabe

6. Alan McCabe kände inte till att Ingrid McCabes kropp hade balsamerats förrän han i efterhand mottog en faktura från Landstinget avseende "balsameringsstjänst", som hade ställts till dödsboet. Fakturan var utfärdad den 15 oktober 2014 och uppgick till 787 kr (se Faktura med foljebrev, [bilaga 3](#)). Av foljebrevet till fakturan framgår följande: "Enligt fastställd rutin i Stockholms läns landsting utförs balsamering sedan 2012 på alla avlidna efter tio dagar" (se bilaga 3).
7. Balsameringen genomfördes alltså utan att Ingrid McCabes make, eller andra anhöriga, informerats om Landstingets rutiner eller samtyckt till balsameringen.
8. Chocken efter hustruns dödsfall hade inte hunnit lägga sig när Alan McCabe fick fakturan från Landstinget. Alan McCabe fick en ny chock och upplevde Landstingets agerande som mycket kränkande. Uppgiften om att Ingrid McCabes kropp hade balsamerats skakade honom djupt, och han kände sig maktlös inför Landstingets agerande. Äktenskapet innebär enligt

Alan McCabe ett löfte om att vårda sin nästa. Det inträffade innebär enligt Alan McCabe att han har brutit sitt löfte gentemot sin maka Ingrid McCabe, vilket han än i dag har skuld känslor för.

9. Alan McCabe betalade den 14 november 2014 fakturan för balsameringen för att undvika inkassokrav (se Utskrift från internetbank, [bilaga 4](#)). Alan McCabe bestred dock fakturan eftersom han ansåg att Landstinget hade hanterat situationen på ett mycket kränkande sätt.

Allmänt om balsamering och Landstingets rutiner för balsamering

Balsamering är ett ingrepp i en avliden kropp reserverat för undantagsfall

10. Balsamering syftar till att fördröja nedbrytningsprocessen av en avliden kropp. Balsamering sker genom att kroppen tappas på en viss mängd blod genom ett snitt i halspulsådern. Kroppen fylls därefter med flera liter vätska, vanligen formalin (se till exempel SOU 1992:16 s. 251). Formalin är ett ämne med konserverande egenskaper och är enligt uppgift från bland annat Kemikalieinspektionen giftigt i vatten och dessutom allergi- och cancerframkallande (se Svar från Kemikalieinspektionens upplysningstjänst från den 15 december 2015, [bilaga 5](#), och Svar från Statens beredning för medicinsk utvärdering från den 7 december 2012, [bilaga 6](#)).
11. Balsamering är ett ingrepp i en avliden kropp som påminner om de åtgärder som vidtas vid en obduktion (se till exempel prop. 1991/92:152 s. 17). Kroppen efter en avliden person får balsameras om det av sanitära skäl är nödvändigt (se mer om detta nedan under "Rättslig argumentation"). Det finns dock andra metoder att använda för att förhindra nedbrytningsprocessen av en avliden kropp av sanitära skäl, som inte innebär något ingrepp i den avlidna kroppen. Ett vanligt sätt att fördröja kroppens nedbrytningsprocess är att förvara kroppen i kylrum (jämför till exempel SOU 1992:16 s. 18 och s. 251). Därutöver finns även möjlighet att frysa ned en avliden kropp eller lägga en avliden kropp i en liksäck av plast i stället för att balsamera (se till exempel Hälso- och sjukvårdsnämndens yttrande till IVO s. 11, [bilaga 7](#)).

Landstingets balsamerar som regel kroppar efter tio dagar

12. Landstingets rutiner för balsamering har antagits av Landstingets chefläkare (se Landstingets rutiner för balsamering vid bemannade bårhus, daterade den 1 juli 2012, bilaga 8).
13. Av Landstingets rutiner framgår att balsamering kan ske av sanitära skäl, pietetsfulla skäl eller av arbetsmiljöskäl. I rutinerna hänvisas också till förutsättningarna för balsamering enligt 24 § lag (1995:832) om obduktion m.m. (obduktionslagen) (se bilaga 8, s. 1 och s. 4).
14. I Landstingets rutiner definieras sanitära skäl som "förvaring på patologavdelningen över ca 10 dagar samt att förväntad tid till gravsättning kommer att överstiga denna tidpunkt" (se bilaga 8, s. 4).
15. Företrädare för Landstinget har i ett yttrande till Inspektionen för vård och omsorg (IVO) uppgett att en kropp inte kan vänta på balsamering allt för länge, och att blodkärlen i avliden kropp efter ca tio dagar inte längre är lämpliga för att genomföra en balsamering (se bilaga 7, s. 5).
16. Landstingets hälso- och sjukvårdsförvaltning har vidare tagit fram en broschyr som kan delas ut till närstående till den avlidne. I broschyren anges att "[o]m en begravning sker efter tio dagar från dödsfallet, behöver kroppen i de flesta fall vara balsamerad. Behov av balsamering beslutas av ansvarig läkare vid bårhuset. Balsamering är en kostnad som betalas av dödsboet" (se broschyren "När någon avlidit", under rubriken "Balsamering" på näst sista sidan i broschyren, bilaga 9). Det bör i sammanhanget nämnas att Alan McCabe inte fick del av broschyren innan Ingrid McCabes kropp balsamerades.
17. Det framgår också av följebrevet till fakturan som tillsändes Alan McCabe för balsameringen att det "[e]nligt fastställd rutin i Stockholms läns landsting utförs balsamering sedan 2012 på alla avlidna efter tio dagar" (se bilaga 3).
18. I övrigt föreskriver Landstingets rutiner att anhöriga eller närstående till en avliden "ska vara informerade från vårdenhet om att balsamering av

sanitära skäl kommer att verkställas inom givna tidsramar” (bilaga 8, s. 4 f.).

19. I samband med att Landstinget antog sina riktlinjer för balsamering år 2012 granskades rutinerna av IVO. IVO bedömde vid den tidpunkten att Landstingets rutiner under vissa givna förutsättningar inte stred mot gällande rätt. Dessa förutsättningar framgår i beslutet genom att IVO vill ”understryka vikten av att tydlig information lämnas till de anhöriga eller närstående samt vikten av att en läkare bedömer varje avliden för sig” (se IVO:s beslut daterat den 19 november 2013, bilaga 10).

Landstingets rutinmässiga balsamering avviker från hanteringen i övriga landet

20. Balsamering är ett mycket vanligt ingrepp inom Stockholms läns landsting. I landets övriga landsting och regioner är balsamering i stället – i enlighet med ingreppets undantagskaraktär – mycket ovanligt.
21. Enligt en sammanställning som Alan McCabes ombud har tagit del av från Landstinget genomfördes under år 2014 balsamerings vid fyra olika verksamheter inom Landstinget: Karolinska Universitetslaboratoriets verksamhet på Karolinska universitetssjukhuset i Solna respektive Huddinge, Danderyds sjukhus och Södersjukhuset (se Landstingets sammanställning över bårhusförvaringar och balsamerings år 2014 och 2015, bilaga 11).
22. Av sammanställningen framgår att Landstinget under år 2014 (året då Ingrid McCabe avled) omhändertog totalt 10 500 avlidna kroppar i sina bårhus. Av dessa balsamerades 4 464 kroppar av sanitära skäl (se i kolumnen ”Balsamering” för år 2014 under rubriken ”Balsamerings” i bilaga 11, som enligt uppgift från Landstinget avser balsamerings av sanitära skäl. Den totala summan av de angivna siffrorna i den kolumnen uppgår till 4 464 [931+1479+1118+936]). Under det år som Ingrid McCabe avled balsamerades alltså ca 43 procent av de kroppar som förvarades hos Landstinget av sanitära skäl. Landstinget har i e-postkorrespondens med Alan McCabes ombud, och i enlighet med vad som framgår av Landstingets rutiner, uppgett att balsamering av sanitära skäl har skett på grund av att kropparna förvarats i mer än tio dagar på bårhus. Vidare har

Landstinget uppgett att anledningen till att övriga kroppar (57 procent) inte balsamerades är att dessa "har hämtats i tid och kommer att hanteras inom en tidsperiod som innebär att det saknas anledning till balsamering av sanitära skäl".

23. Att balsamering sker i så stor omfattning inom Stockholms läns landsting kan ställas mot att landets övriga landsting och regioner har uppgett till Alan McCabes ombud att ingen eller enbart några enstaka kroppar balsameras hos dem varje år (se sammanställning av inhämtade svar från landstingen/regionerna angående balsamering, bilaga 12). Bland övriga landsting har till exempel Region Halland svarat att balsamering sker extremt sällan. Detta eftersom en kropp som kommit i kylförvaring inom rimlig tid efter dödsfallet nästan aldrig omfattas av sanitära skäl enligt gällande lagstiftning med krav på begravning inom 30 dagar, och att kylförvaring väljs framför balsamering om det skulle behövas av sanitära skäl. Region Östergötland har uppgett att balsamering ofta inte behövs om begravning sker inom 30 dagar, och att inplastning vanligen används om något behöver göras av sanitära skäl. Inte heller i Region Skåne används balsamering av sanitära skäl utan vid behov används i stället "body bags". I Region Kronoberg, Region Örebro län och i Landstinget i Kalmar län används nedfrysning om sanitära skäl föreligger. I Region Örebro län används även inplastning.
24. Några balsameringsrutiner liknande de Landstinget använder sig av har således inte påträffats i andra delar av landet. Företrädare för Landstinget har beträffande det faktum att balsamering inte är en utbredd metod i något annat landsting i landet i media uppgett att de inte vet "varför det är så, men vi har valt att göra så här i Stockholms län" (DN Stockholm, "Landstinget krävs på skadestånd för tvångsbalsamering", publicerad den 18 februari 2016, bilaga 13).
25. Landstinget har sedan länge balsamerat avlidna kroppar i betydligt större omfattning än vad som sker i övriga landet. På 1970-talet balsamerades 90 procent av alla avlidna kroppar i Stockholm, medan endast 5–10 procent balsamerades i Malmö och Göteborg (SOU 1979:59 s. 163 ff.). Den omfattande balsameringen i Stockholm jämfört med i andra landsting fortsatte på 1980- och 1990-talen (SOU 1992:16 s. 253 och prop.

1994/95:148 s. 69), och pågår än i dag (se bilaga 11, av vilken det framgår att balsamering skett i ca 43 procent av fallen även under år 2015).

Rättslig argumentation

Utgångspunkter

26. Enligt 1 och 2 §§ hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) ska hälso- och sjukvården ta hand om avlidna och utföra sitt arbete med respekt för den enskilda människans värdighet. Enligt 1 § obduktionslagen ska ingrepp i en död kropp utföras med respekt för den avlidne.
27. Balsameringen av Ingrid McCabes kropp var otillåten eftersom den skedde utan samtycke från Ingrid McCabes anhöriga och inte föregicks av en individuell prövning av behovet av balsamering. Balsameringen skedde i stället på grund av Landstingets allmänna rutin. Balsameringen har därför skett i strid med nödvändighetskravet i obduktionslagen, vilket också har gett upphov till en kränkning av Alan McCabes rätt till privat- och familjeliv enligt artikel 8 Europakonventionen.
28. Frågan om överträdelsen av reglerna i obduktionslagen och artikel 8 Europakonventionen ska leda till skadeståndsansvar för Landstinget ska i första hand bedömas enligt bestämmelserna i skadeståndslagen, sedda i ljuset av Europakonventionen och skyddet i artikel 8. Den svenska skadeståndslagen ska så långt som möjligt tolkas konventionskonformt. Detta kan innebära att vissa begränsningar i lagmotiv, praxis eller doktrin inte kan upprätthållas (se till exempel NJA 2005 s. 462, NJA 2007 s. 584, NJA 2007 s. 891 och NJA 2013 s. 842).
29. Om det efter en konventionskonform tolkning ändå skulle anses saknas grund att bevilja Alan McCabe skadestånd enligt skadeståndslagen, ska skadestånd tillerkännas honom för kränkningen av hans rättigheter enligt artikel 8 Europakonventionen i enlighet med allmänna skadeståndsrättsliga principer och utan att särskilt lagstöd krävs (se till exempel NJA 2007 s. 584, där skadestånd utgick utan stöd i lag för kränkning av artikel 8).

30. I det följande redogör Alan McCabe först för Landstingets överträdelse av bestämmelserna i obduktionslagen respektive Europakonventionen. Därefter beskriver Alan McCabe varför han har rätt till skadestånd för överträdelserna. Argumentationen vad gäller rätten till skadestånd kommer att följa den prövningsordning som har fastslagits av Högsta domstolen och som beskrivits ovan.

Landstinget har balsamerat Ingrid McCabes kropp i strid mot obduktionslagen

31. Enligt 24 § obduktionslagen får kroppen efter en avliden person balsameras om det av sanitära skäl är *nödvändigt* (vår kursivering) för att kroppen ska kunna bevaras till dess kremering eller gravsättning sker. Balsamering får också ske på begäran av den som ordnar med gravsättning.
32. Av förarbetena till bestämmelsen framgår bland annat följande (prop. 1994/95:148 s. 69, våra understrykningar):

”Om balsamering är nödvändig av sanitära skäl inför begravningen, bör balsamering också få ske oberoende av den avlidnes eller de efterlevande[s] uppfattning.

Eftersom balsamering i dessa situationer kan komma att göras trots den avlidne eller hans anhöriga skulle vara emot det, är det angeläget att åtgärden används restriktivt. Beslut om balsamering bör bl.a. av detta skäl fattas av någon i ansvarig ställning.

Liksom i andra fall när ingrepp skall göras på en avliden bör dennes närstående underrättas om den tilltänkta åtgärden.”

33. I förarbetena beskrivs vidare att balsamering av sanitära skäl utan de anhörigas samtycke innebär ett ingrepp som inte kan betraktas som bagatellartat, vilket kommer till uttryck genom att åtgärden ska användas restriktivt. Om det är möjligt att avstå från balsamering genom exempelvis kylförvaring eller annat sätt, bör därför det alternativet väljas framför balsamering (jämför SOU 1992:16 s. 254).

34. I förarbetena framhålls alltså vikten av att balsamering tillämpas restriktivt, och att anhöriga bör informeras om åtgärden innan balsamering av en avliden kropp utförs.
35. Socialstyrelsen har i sina föreskrifter och allmänna råd om balsamering, som gällde vid tidpunkten för balsameringen av Ingrid McCabes kropp, tydliggjort att ett beslut om balsamering ska fattas av en person i ansvarig ställning. Enligt föreskrifterna gäller att "[d]en som beslutar om balsamering enligt 24 § första stycket obduktionslagen ansvarar för att åtgärden är nödvändig av sanitära skäl", och att denne också ansvarar för att balsamering "görs restriktivt samt i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet". Beslut om balsamering ska antecknas i patientjournalen. I föreskrifterna framhävs också att kroppen efter en avliden ska "förvaras så att behov av balsamering av sanitära skäl undviks" (se bilaga 14, Socialstyrelsens föreskrifter SOSFS 1996:29 (M), s. 19 ff.).
36. Landstinget framhäver i sina rutiner att anhöriga ska informeras (vår kursivering) innan balsamering sker (se p. 18 ovan). I samband med att IVO granskade Landstingets rutiner för balsamering framhävde även IVO "vikten av att tydlig information lämnas till de anhöriga eller närstående samt vikten av att en läkare bedömer varje avliden för sig" (se s. 3 i IVO:s beslut, bilaga 10).
37. Balsamering ska alltså enligt regelverket ske restriktivt, undvikas i det längsta och bara ske när det efter en individuell prövning har visat sig vara nödvändigt av sanitära skäl. Balsamering utan samtycke är således tillåtet endast om det efter en individuell prövning är nödvändigt av sanitära skäl.
38. Detta till trots framgår av förevarande mål att ingen individuell prövning gjordes av behovet av att balsamera kroppen efter Ingrid McCabe. Tvärtom visar utredningen i målet att Landstinget rutinmässigt balsamerade Ingrid McCabes kropp, efter en på förhand fastställd tidsfrist och utan att det var nödvändigt.
39. För det första framgår det av följebrevet till fakturan att det "[e]nligt fastställd rutin i Stockholms läns landsting utförs balsamering sedan 2012 på alla avlidna efter 10 dagar" (bilaga 3).

40. *För det andra* framgår det redan av Landstingets definition av "sanitära skäl" att balsamering sker rutinmässigt. Landstingets definition av sanitära skäl innebär "förvaring på patologavdelningen över ca 10 dagar samt att förväntad tid till gravsättning kommer att överstiga denna tidpunkt" (se s. 4 f. i bilaga 8). Denna "definition" säger ingenting om vad ett sanitärt skäl egentligen är. Att Landstinget inte gör en individuell bedömning av behovet av balsamering utan att detta i stället sker efter ett visst antal dagar framgår också av att Landstinget i sina rutiner skriver att anhöriga ska vara informerade om att "balsamering av sanitära skäl kommer att verkställas inom givna tidsramar" (se s. 5 i bilaga 8).
41. *För det tredje* framgår det även av den statistisk som Landstinget har lämnat till Alan McCabes ombud att balsamering sker rutinmässigt utifrån en tiodagarsfrist. Uppgifterna visar inte bara att balsamering utfördes på 43 procent av de avlidna under 2014, utan visar också att övriga 57 procent inte balsamerades eftersom de förvarades på bårhus kortare tid än ca tio dagar (se p. 22). Tiodagarsfristen är alltså i princip ensamt avgörande för när balsamering sker och inte sker.
42. *För det fjärde* har Sveriges Begravningsbyråers Förbund (SBF) och Fonus i ett brev till Landstinget i november 2012 kritiserat Landstingets balsameringsrutiner. I brevet framhålls att balsamering inte bör ske rutinmässigt efter tio dagar, utan bara när behovet är uppenbart eller när det inte är klarlagt att kremering eller gravsättning kommer att ske inom tre veckor från dödsfallet (se SBF:s och Fonus brev till Landstinget, [bilaga 15](#)).
43. *För det femte* finns det också stöd för att det saknas skäl för att rutinmässigt balsamera avlidna kroppar efter förvaring i tio dagar i förarbetsuttalanden till 5 kap. 10 § begravningslagen (1990:1144). Enligt bestämmelsen ska en avliden kropp kremeras eller gravsättas *senast en månad* efter dödsfallet (vår kursivering). Tidigare skulle så ske inom två månader. Lagstiftaren anförde avseende den förkortade fristen om en månad att den "bör leda till att behovet av balsamering minskar, vilket måste bedömas som positivt från såväl miljö- som arbetsmiljömässiga utgångspunkter" (prop. 2011/12:51 s. 22). Detta uttalande måste tolkas som att det inte ens är givet att avlidna kroppar behöver balsamerats inom en månad, sett till förhoppningen om att den förkortade fristen skulle

minska antalet balsameringar. Denna uppfattning vinner också stöd bland de svar som lämnats av övriga landsting (se p. 23).

44. Vad gäller Landstingets uppgift lämnad till IVO om att balsamering bör ske inom ca tio dagar (se s. 5 i bilaga 7) eftersom det därefter blir svårare att balsamera på grund av att blodkärlen försämras, vill Alan McCabe påpeka att huruvida det blir svårare att balsamera efter viss tid inte utgör skäl att balsamera såsom 24 § obduktionslagen är formulerad. Balsamering får fortfarande bara ske i de fall då det vid en individuell bedömning av en avliden kropp framstår som nödvändigt av sanitära skäl. Alan McCabe känner inte heller till vad det skulle finnas för vetenskapligt belägg för att det faktiskt blir svårare att utföra en balsamering efter tio dagar.
45. Beträffande IVO:s beslut från 2013 konstaterar Alan McCabe att IVO gjorde sin bedömning utifrån andra förutsättningar än de som är för handen i förevarande fall. Detta eftersom IVO:s bedömning av Landstingets balsameringsrutiner förutsatte att en chef eller av denne utsedd läkare kontrollerar och beslutar om balsamering i varje enskilt fall och att anhöriga eller närstående ges information i det enskilda fallet (se s. 3 i bilaga 10). Allting tyder på att ingen av dessa förutsättningar var uppfyllda vid balsameringen av Ingrid McCabes kropp.
46. Sammanfattningsvis balsamerades Ingrid McCabes kropp 16 dagar efter hennes död, utan att de anhöriga informerats eller samtyckt och utan att det gjorts en individuell prövning angående nödvändigheten av balsameringen. I Landstingets dokumentation finns inga anteckningar om vilka sanitära skäl som skulle ha motiverat balsameringen av Ingrid McCabes kropp, eller något annat som visar att en enskild bedömning gjordes. Det förelåg inte några sanitära skäl enligt obduktionslagens mening som gjorde det nödvändigt att balsamera Ingrid McCabes kropp. Balsamering användes i stället i Ingrid McCabes fall som en rutinåtgärd efter tio dagars förvaring. Balsameringen skedde därför i strid mot obduktionslagen.
47. Den lagstridiga balsameringen av Ingrid McCabes kropp utgör också en kränkning av Alan McCabes rätt till privat- och familjeliv enligt artikel 8 Europakonventionen, vilket kommer att behandlas i det följande.

Landstinget har kränkt Alan McCabes rättigheter enligt artikel 8 Europakonventionen

48. Alan McCabe vill inledningsvis framhäva att det i förevarande mål inte görs gällande att balsameringen av Ingrid McCabes kropp påverkar hennes rättigheter enligt Europakonventionen. Den olagliga balsameringen av Ingrid McCabes kropp utgör i stället en otillåten inskränkning av Alan McCabes rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv enligt artikel 8, i hans egenskap av make till Ingrid McCabe.
49. Rätten till skydd för privat- och familjelivet omfattar ett skydd mot fysiska ingrepp som görs av medicinska skäl utan samtycke. Detta skydd har i Europadomstolens praxis också ansetts omfatta en rätt för den avlidnes anhöriga att bestämma om hanteringen av den avlidna kroppen. Anhöriga har också kunnat åberopa sina rättigheter enligt artikel 8 för ingrepp i kroppen efter en närstående, som skett utan den anhöriges vetskap och samtycke (detta framgår till exempel av Europadomstolens dom i *Elberte mot Lettland*, mål nr 61243/08, dom den 13 januari 2015, p. 65 f. Se även Danelius, H, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 5 uppl., Norstedts Juridik 2015, s. 372 f.).
50. Europadomstolen har i flera domar funnit att viss hantering av avlidna kroppar utan de anhörigas samtycke utgjort en kränkning av de anhörigas rättigheter enligt artikel 8, till exempel vid transplantation av organ från en avlidens kropp utan föregående information till de anhöriga (se förutom *Elberte mot Lettland* även *Petrova mot Lettland*, mål nr 4605/05, dom den 24 juni 2014). Hantering av kvarlevor efter ett dödfött barn på ett sätt som barnets föräldrar inte samtyckt till har också ansetts utgöra en kränkning av föräldrarnas skydd enligt artikel 8 (*Maric mot Kroatien*, mål nr 50132/12, dom den 12 juni 2014). Även möjligheten att ändra namn på en gravsten, att återfå en anhörigs kropp eller aska, att närvara vid en begravning eller att få begrava en anhörig enligt sin religions seder har ansetts falla inom tillämpningsområdet för rätten till privat- och familjeliv (se *Maric mot Kroatien* och där angivna hänvisningar till tidigare praxis från Europadomstolen i p. 59). Mot denna bakgrund är artikel 8 tillämplig i förevarande mål.

51. För att balsameringen av Ingrid McCabes kropp ska vara ett tillåtet ingrepp i Alan McCabes rättigheter enligt artikel 8 måste ingreppet (i) ha stöd i inhemsk lag, (ii) ha ett legitimt syfte och (iii) vara nödvändigt i ett demokratiskt samhälle (se förutom artikelns ordalydelse även Danelius a.a. s. 369 f.). Intrånget i Alan McCabes rättigheter måste därigenom ha varit proportionerligt i förhållande till det legitima syfte som eftersträvas. Vid proportionalitetsbedömningen ska hänsyn tas till om det funnits mindre ingripande åtgärder till buds (se bland annat Danelius a.a. s. 58 och s. 369 f.).
52. Balsameringen av Ingrid McCabes kropp saknade stöd i lag. Åtgärden stred mot obduktionslagen eftersom den skedde utan de anhörigas samtycke och inte var nödvändig av sanitära skäl. Alan McCabes rätt till privat- och familjeliv enligt artikel 8 har således kränkts redan på denna grund (jämför till exempel *Maric mot Kroatien*, i vilket Europadomstolen inte ansåg sig behöva göra en proportionalitetsbedömning efter att det konstaterats att lagstöd saknats).
53. Skulle domstolen ändå anse att Landstingets behandling av Ingrid McCabes kropp hade stöd i lag, blir frågan om ingreppet haft ett legitimt syfte och varit nödvändigt i ett demokratiskt samhälle. Frågan om förekomsten av legitima syften är nära sammanknuten till frågan om nödvändigheten av åtgärden, varför frågorna behandlas gemensamt i det följande.
54. Av Landstingets rutiner framgår att balsamering ska ske av sanitära skäl och av arbetsmiljöskäl i syfte att kroppen ska kunna visas eller bevaras in till dess transport, kremering eller gravsättning sker (bilaga 8, särskilt s. 1). De angivna skälen kan i och för sig kategoriseras som legitima syften att till exempel skydda hälsa och säkerställa en god arbetsmiljö.
55. Frågan är om det i förevarande fall har funnits arbetsmiljöskäl eller sanitära skäl som väger tyngre än Alan McCabes rätt till privat- och familjeliv.
56. Vad gäller förekomsten av eventuella arbetsmiljövinster med balsamering kan Alan McCabe konstatera att dessa i viss mån borde förtas av det faktum att balsameringsprocessen innebär kontakt med farliga ämnen som är skadliga ur arbetsmiljöhänseende. Som framgår av bland annat

förarbetena till ändringarna i begravningslagen är balsamering skadligt både för miljön och för arbetsmiljön. Balsamering beskrivs som ett tungt arbete som medför smittorisker (prop. 2011/12:51 s. 21 f och p. 10 ovan).

57. Alan McCabe menar att balsameringen av Ingrid McCabes kropp har kränkt hans rätt till respekt för privat- och familjeliv enligt artikel 8 eftersom balsameringen skedde utan de anhörigas vetskap eller samtycke, utan en individuell prövning, utan att det var nödvändigt och därmed utan stöd i obduktionslagen. Det fanns dessutom mindre ingripande åtgärder till buds för att fördröja nedbrytningsprocessen och undvika balsamering (jämför p. 11 ovan, samt andra landstings inställning i p. 23). Det har gällande Ingrid McCabes kropp inte framkommit att Landstinget övervägt andra möjliga åtgärder än balsamering, till exempel kylförvaring, utan i stället rutinmässigt valt att balsamera kroppen. Landstingets åtgärd har därmed inte varit en proportionerlig inskränkning av Alan McCabes rättigheter enligt artikel 8, vilket innebär att hans rättigheter har kränkts.
58. Sammanfattningsvis skedde balsameringen av Ingrid McCabes kropp inte med stöd i lag, och var oavsett detta inte ett nödvändigt eller proportionerligt ingrepp i Alan McCabes rätt till privat- och familjeliv i egenskap av anhörig till Ingrid McCabe. Alan McCabes rättigheter enligt artikel 8 Europakonventionen har därmed överträtts.

Alan McCabe har rätt till skadestånd enligt skadeståndslagen

59. Alan McCabe begär skadestånd för ren förmögenhetsskada avseende den betalning han har erlagt för den olagliga balsameringstjänsten. Han begär också skadestånd för ideell skada avseende det lidande som han har orsakats genom den olagliga balsameringen av Ingrid McCabes kropp. I det följande behandlas först den rena förmögenhetsskadan, sedan den ideella skadan.
60. Enligt 3 kap. 2 § 1 p. skadeståndslagen (SkL) ska ett landsting ersätta ren förmögenhetsskada som vållats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande landstinget svarar.
61. Bestämmelsen i 3 kap. 2 § 1 p. SkL är tillämplig eftersom ett beslut att balsamera utan att först inhämta anhörigas samtycke är ett uttryck för

samhällets maktutövning gentemot enskild, i förevarande fall en nära anhörig. Beslutet är således att betrakta som myndighetsutövning. Då genomförandet av balsameringen följer direkt av och grundar sig på beslutet, har även denna åtgärd utförts vid myndighetsutövning (jämför till exempel Bengtsson, B, och Strömbäck, E, *Skadeståndslagen; En kommentar m.m.*, 5 uppl., Norstedts Juridik 2014, s. 108 ff. – kommentaren till 3 kap. 2 §). Det ligger vidare inom ramen för Landstingets verksamhet att svara för fullgörandet av uppgiften att hantera avlidna kroppar (jämför 1 § hälso- och sjukvårdslagen).

62. Skadestånd ska utgå med stöd av 3 kap. 2 § 1 p. SkL eftersom Landstinget har gjort sig skyldigt till fel eller försummelse då beslutet om och genomförandet av balsameringen av Ingrid McCabes kropp strider mot såväl obduktionslagen som Europakonventionen. Detta har lett till förmögenhetsskada för Alan McCabe genom betalningen för den olagliga balsameringen av Ingrid McCabes kropp.
63. Alan McCabe vill i denna del framhäva att det allmänna inte bara ansvarar för så kallade uppenbara fel, utan att fel eller försummelse i den mening som avses i 3 kap. 2 § 1 p. SkL kan föreligga även utan att rättstillämpningen framstår som uppenbart oriktig. En helhetsbedömning måste göras (NJA 2013 s. 842 p. 34).
64. Vad gäller den ideella skadan som åsamkats Alan McCabe ska ett landsting enligt 3 kap. 2 § 2 p. SkL ersätta skada på grund av att någon annan kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 § SkL genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande landstinget svarar.
65. Enligt 2 kap. 3 § SkL ska den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ersätta den skada som kränkningen innebär. Ersättningen ska kompensera känslor som den kränkande handlingen har framkallat hos den skadelidande såsom rädsla, förnedring, skam eller liknande, som inte tar sig sådana medicinska uttryck att det föreligger en personskada (se NJA 2007 s. 584 med hänvisning till prop. 2000/01:68 s. 48 och s. 51 f.).

66. Det brott som blir aktuellt för hanteringen av Ingrid McCabes kropp är framförallt brottet tjänstefel. Enligt 20 kap. 1 § brottsbalken (BrB) ska den som uppsåtligen eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning genom handling eller underlåtenhet åsidosätter vad som gäller för uppgiften dömas till ansvar för tjänstefel.
67. Beslutet om och genomförandet av balsameringen av Ingrid McCabes kropp i strid med obduktionslagen och Europakonventionen utgör åsidosättande av vad som gäller för uppgiften. Det rör sig därför om tjänstefel enligt 20 kap. 1 § BrB. Av förarbetena till SkL framgår att tjänstefel som innebär en kränkning av den enskildes integritet omfattas av typen av brott som kan grunda skadeståndsskyldighet för kränkning (prop. 1972:5 s. 571).
68. Därutöver gäller enligt 25 § obduktionslagen att den som uppsåtligen agerar i strid med 24 §, som att medvetet få till stånd en onödig balsamering, ska dömas till böter. Av bestämmelsens förarbeten framgår att en åtgärd som strider mot obduktionslagen ofta kan vara straffbar även som brott mot griftefriden enligt 16 kap. 10 § BrB (prop. 1994/95:148 s. 103), vilket kan berättiga till ersättning enligt 2 kap. 3 § SkL (Friberg, S, *Kränkningersättning; Skadestånd för kränkning genom brott*, Iustus Förlag 2010, s. 599).
69. Landstingets brott drabbar Alan McCabes privat- och familjeliv och således hans person, frihet, frid eller ära. Kränkningen har varit allvarlig eftersom den avsett ingrepp i en avliden persons kropp utan samtycke från de anhöriga, och Landstingets agerande inte bara har inneburit en överträdelse av obduktionslagen utan även av Europakonventionen. Alan McCabe har därför rätt till ersättning för ideell skada i enlighet med 3 kap. 2 § 2 p. SkL.
70. Alan McCabe vill i detta sammanhang även hänvisa till Svea hovrätts dom den 26 november 2014 i mål nr T 803-14. Genom domen fick anhöriga till en avliden som varit föremål för sekretessbrott inom sjukvården rätt till ersättning från Uppsala läns landsting. Kränkningersättningen utgick enligt 3 kap. 2 § 2 p. SkL i ljuset av artikel 8 Europakonventionen. Av domen följer också att det saknas skäl att peka ut någon enskild

tjänsteman som ansvarig för brottet när skadeståndstalan riktas mot Landstinget (se s. 8 f i Svea hovrätts dom i mål nr T 803-14, bilaga 16).

71. För det fall domstolen skulle finna att skadestånd inte kan utgå grundat på skadeståndslagens regler ens med en konventionskonform tolkning, ska skadestånd utgå för konventionsbrottet med en direkt tillämpning av artikel 8 Europakonventionen enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer.

Alan McCabe har rätt till skadestånd för kränkning av artikel 8 Europakonventionen

72. Som tidigare har konstaterats utgör balsameringen av Ingrid McCabes kropp en kränkning av Alan McCabes rätt till respekt för privat- och familjeliv enligt artikel 8 Europakonventionen.
73. Europadomstolen har i ett flertal fall tillerkänt enskilda skadestånd när hanteringen av avlidna befunnits strida mot en anhörigs rättigheter enligt artikel 8 (se p. 50 ovan, och däri hänvisad praxis).
74. Vidare har Högsta domstolen utan direkt stöd i svensk lag utdömt skadestånd till personer som fått sina rättigheter enligt artikel 8 överträdna, i egenskap av anhöriga till personer som det allmänna utfört otillåtna fysiska ingrepp på. NJA 2007 s. 584 gällde minderåriga barn som läkarundersökts efter beslut fattat av polismyndigheten. Eftersom beslutet saknade lagstöd och var en otillåten begränsning av artikel 8, tillerkändes såväl barnen som deras föräldrar skadestånd från staten.
75. På samma sätt har Alan McCabe rätt till skadestånd, eftersom det onödiga ingreppet i den avlidna Ingrid McCabes kropp utgör en kränkning av hans rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv. För denna kränkning har han enligt artikel 13 Europakonventionen rätt till ett effektivt rättsmedel. Gottgörelse bör ske i form av skadestånd eftersom det är det enda rättsmedel som återstår, och överträdelsen inte har varit obetydlig (jämför NJA 2007 s. 584).

Skadeståndets storlek

76. Den rena förmögenhetsskadan grundar sig på det inbetalda beloppet för balsameringen, det vill säga 787 kr (se bilagorna 3 och 4).

77. Vad gäller ersättningen för den ideella skadan är utgångspunkten för bestämmande av kränkingsersättning enligt svensk rätt en skönsmässig bedömning baserad på förhärskande etiska och sociala värderingar. I första hand bör man se till vilken kränkning som typiskt sett kan anses ha uppkommit genom ingreppet. Ersättningen avser att kompensera känslor som den kränkande behandlingen har framkallat hos den skadelidande, såsom rädsla, förnedring, skam eller liknande (se till exempel NJA 2007 s. 584 och prop. 2000/01:68 s. 48 och 51 f.).
78. Det är en självklar vilja såväl för den döende och de anhöriga som andra närstående att avlidna kroppar hanteras på ett pietetsfullt och etiskt sätt. Inställning till och känslighet för hur en avliden kropp hanteras varierar i hög grad från person till person. Många människor har en föreställning om hur de vill att en avliden kropp ska hanteras. Om en avliden kropp utsätts för onödiga ingrepp upplever de flesta detta som obehagligt och kränkande.
79. Som framförts i sakomständigheterna blev Alan McCabe djupt skakad när han fick kännedom om att hans avlidna hustrus kropp hade balsamerats. Han har upplevt känslor av maktlöshet och frustration på grund av Landstingets olagliga ingrepp, och detta i en period av chock och sorg. Alan McCabe har än i dag skuldskänslor eftersom han upplever att han på grund av balsameringen har misslyckats med att vårda sin maka Ingrid McCabe, såsom han menar att han har lovat genom att ingå äktenskap med henne.
80. Av Europadomstolens praxis avseende hantering av avlidna i strid med artikel 8 framgår att skadeståndsnivåerna varierar något. Vid de grövre kränkningarna har beloppen legat kring 100 000–150 000 kr (se p. 50 ovan) medan mindre allvarliga kränkningar föranlett ersättningsnivåer på omkring 30 000 kr (se till exempel *Hadri-Vionnet mot Schweiz*, mål nr 55525/00, dom den 14 februari 2008).
81. I NJA 2007 s. 584, som refererats ovan och som också gällde en överträdelse av artikel 8 Europakonventionen, tillerkändes de drabbade 15 000 kr vardera. I den till stämningsansökan bilagda domen från Svea hovrätt (bilaga 16) hade ett landsting tillåtit att en svårt sjuk patient filmades

när han vårdades i livets slutskede på landstingets sjukhus, och att mannens dödskamp visades i ett kommersiellt tv-program. Den avlidne patientens fru, dotter och barnbarn tillerkändes i hovrätten 20 000 kr vardera för den kränkning de hade utsatts för.

82. Mot denna bakgrund och med hänsyn till kränkningens allvar och art, är ett ideellt skadestånd om 20 000 kr ett skäligt belopp i Alan McCabes fall.

Bevisuppgift och målets fortsatta handläggning

83. Sakomständigheterna i målet torde i hög utsträckning vara ostridiga. Alan McCabe begär anstånd med att ange bevisuppgift till dess Landstinget har klargjort vilka omständigheter som är stridiga.
84. Avslutningsvis hemställer Alan McCabe att tingsrätten utfärdar stämning och förelägger Landstinget att inkomma med svaromål vid äventyr av tredskodom.

Alexandra Gillström

Viktoria Hybbinette

Förteckning av bilagor:

Bilaga 1: Utdrag ur labbdatasystem

Bilaga 2: Blankett PAT3012-1 "Sanitära balsameringsfall"

Bilaga 3: Faktura med följebrev

Bilaga 4: Utskrift från internetbank

Bilaga 5: Svar från Kemikalieinspektionens upplysningstjänst från den 15 december 2015

Bilaga 6: Svar från Statens beredning för medicinsk utvärdering från den 7 december 2012

Bilaga 7: Hälso- och sjukvårdsnämndens yttrande till IVO, LS 0612-2041

Bilaga 8: Landstingets rutiner för balsamering vid bemannade bårhus från den 1 juli 2012

Bilaga 9: Landstingets broschyr "När någon avlidit"

Bilaga 10: IVO:s beslut daterat den 19 november 2013

Bilaga 11: Landstingets sammanställning över bårhusförvaringar och balsameringar år 2014 och 2015

Bilaga 12: Sammanställning av inhämtade svar från landstingen/regionerna angående balsamering

Bilaga 13: DN Stockholm, "Landstinget krävs på skadestånd för tvångsbalsamering", publicerad den 18 februari 2016

Bilaga 14: Socialstyrelsens föreskrifter SOSFS 1996:29 (M)

Bilaga 15: SBF:s och Fonus brev till Landstinget

Bilaga 16: Svea hovrätts dom den 26 november 2014 i mål nr T 803-14